

BEATA WOŹNIAK

Muzeum Romantyzmu w Opinogórze
<https://orcid.org/0000-0002-2887-7555>

Zofia z Krasińskich Tarłowa Lubomirska – przedstawicielka osiemnastowiecznych polskich arystokratek

Artykuł ma na celu wstępne przybliżenie wyróżniającej się w XVIII w. w rodzinie Krasińskich kobiety – Zofii 1. v. Tarłowej 2. v. Lubomirskiej, która miała otwarty umysł, angażowała się w sprawy polityczne i ekonomiczne, interesowała się życiem mieszkańców swoich dóbr. Nie bała się wychodzić poza wyznaczone w tym czasie zadania i role przypisane kobietom. Dwukrotnie owdowiała, znakomicie administrowała ziemiami i pomnażała płynące z nich zyski. Z biegiem lat zyskała miano „kobiety gniazdowej”.

Słowa kluczowe: Krasińscy, Zofia z Krasińskich Lubomirska, arystokracja, Jan Tarło, Antoni Lubomirski, Przeworsk, Opole Lubelskie

Zofia z Krasińskich Tarłowa Lubomirska to reprezentantka osiemnastowiecznych arystokratek, które nie bały się wykorzystywać swojej pozycji w sferach niedostępnych często dla kobiet. Dbała nie tylko o członków rodziny, ale także o mieszkańców jej dóbr. Nie bała się również angażować w polityczne i gospodarcze sprawy oraz realizować swoje strategie i przedsięwzięcia.

Zofia, urodzona w 1718 r., była córką Aleksandra Krasińskiego¹ (zm. 1730), kasztelana wiślickiego, i Salomei z Trzczańskich² (zm. 1760) herbu Sulima, pisa-

¹ Aleksander Krasiński (ok. 1674–1730) – herbu Ślepowron, syn Gabriela Krasińskiego i Zofii Lancorońskiej, podkomorzanki sandomierskiej. Kasztelan wiślicki w l. 1724–1730, chorąży sandomierski w l. 1714–1724, cześnik sandomierski w l. 1713–1714. Poseł województwa sandomierskiego na sejm 1720 r. Poślubił Salomeę z Trzczańskich herbu Sulima.

² Salomea z Trzczańskich (1682–1760) – herbu Sulima, mianowana damą krzyża gwiazdzistego 3 maja 1748 r. Córka pisarza ziemskiego sandomierskiego nieznanego imienia, herbu Sulima.

rzówny ziemskiej sandomierskiej³. Wiadomo, że miała kilka sióstr i brata Stanisława Antoniego⁴ (zm. 1762). Zofia, tak jak jej matka, była damą orderu krzyża gwiazdzystego. Została nią mianowana 3 maja 1747 r.⁵ Damy krzyża gwiazdzystego w trakcie uroczystości dworskich szły po damach pałacowych, a przed szambelanami.

Nie wiemy zbyt wiele o dzieciństwie i wychowaniu Zofii. Z tego, co pokazało jej życie, była kobietą czytaną, obeznaną w rachunkach i zainteresowaną życiem społecznym, politycznym i ekonomicznym. W wieku 28 lat została czwartą z kolei żoną Jana Tarły⁶ (zm. 1750), wojewody sandomierskiego, herbu Topór, syna Stanisława, kasztelana zawichowskiego, a od 1689 r. wojewody lubelskiego, oraz jego drugiej żony Teresy Dunin Borkowskiej (zm. 1723). Oprócz Jana Teresa urodziła jeszcze Hieronima⁷ oraz cztery córki: Annę, Magdalenę, Konstancję i Franciszkę.

Z pierwszej żony – Teresy Chełmskiej – Stanisław Tarło nie doczekał się potomstwa⁸. Ojciec Jana zadbał o gruntowne wykształcenie syna, bowiem Jan pobierał nauki w Akademii Praskiej, a w 1714 r. przebywał w Paryżu⁹. Kariera Jana Tarły rozwijała się dzięki ojcu oraz stryjowi Karolowi, który od 1689 r. był podkanclerzym koronnym. W 1711 r. Jan został wybrany marszałkiem Trybunału Koronnego, w 1715 r. został podstolim koronnym i otrzymał starostwo grabowieckie. W 1719 r. po śmierci stryjecznego brata Adama Piotra otrzymał urząd wojewody lubelskiego, a w 1720 r. ponownie został wybrany marszałkiem Trybunału Koronnego. Jednocześnie Jan Tarło w 1719 r. awansował do stopnia generała-lejtnanta wojska koronnego. W 1728 r. król nadał mu urząd generała ziem podolskich wraz ze starostwami latyczowskim i podolskim¹⁰. Pod koniec rządów Augusta II Sasa

Poślubiła Aleksandra Krasińskiego herbu Ślepowron, chorążego sandomierskiego, kasztelana ślickiego. Pochowana w Lisowie.

³ W. Konopczyński, *Lubomirska 1. V. Tarłowa z Krasińskich Zofia*, PSB, t. 17, Warszawa 1972, s. 636–637.

⁴ Stanisław Antoni Krasiński (zm. 16 maja 1762 r.) – herbu Ślepowron, generał wojsk koronnych, szambelan królewski w 1752 r., starosta przasnyski w 1752 r., starosta uściemiecki w 1727 r., starosta nowokorczyński. Syn Aleksandra (zm. 1730) i Salomei z Trzczańskich. Brat m.in., Zofii. Żonaty z Anielą Humięcką, córką Stefana, wojewody podlaskiego. Miał z nią córki: Barbarę za Świdzińskim, Mariannę za Tarnowskim, Franciszkę i Zofię za Wodzickim. Jako deputat z województwa sandomierskiego podpisał pacta conventa Stanisława Leszczyńskiego w 1733 r. Poseł województwa sandomierskiego na sejm nadzwyczajny pacyfikacyjny 1736 r.

⁵ J.S. hr. Dunin-Borkowski, *Damy polskie przy dworze rakuskim*, Lwów 1881, s. 71.

⁶ Jan Tarło (1684–1750) – herbu Topór, wojewoda sandomierski od 1736, wojewoda lubelski w l. 1719–1736, subalterm regimentarza generalnego koronnego w l. 1733–1735, szef regimentu łanowego w l. 1728–1750, generał-lejtnant wojsk koronnych w 1724 r., podstoli wielki litewski, starosta krośnieński, kamieniecki, latyczowski i sokalski, starosta jasielski w 1722 r., generał ziem podolskich w 1728 r., ambasador Rzeczypospolitej w Państwie Kościelnym w 1726 r. W 1719 r. odznaczony Orderem Orła Białego.

⁷ Hieronim Tarło (zm. 1717) – zmarł bezpotomnie.

⁸ W. Dworzaczek, *Genealogia*, Warszawa 1959, tabl. 132.

⁹ K. Syta, *Archiwum Jana Tarły, wojewody sandomierskiego w świetle rewizji z roku 1761*, „Studia o bibliotekach i zbiorach polskich”, t. 6, pod red. Bohdana Ryszewskiego, Toruń 1994, s. 37.

¹⁰ Tamże, s. 38.

znalazł się w obozie Czartoryskich, a w okresie bezkrólewia należał do zagorzałych zwolenników Stanisława Leszczyńskiego¹¹ i brał udział w konfederacji dzikowskiej¹². Błędy zostały mu jednak wybaczone, bowiem w 1736 r. objął w senacie krzesło wojewody sandomierskiego. Skonfliktował się jednak z Michałem Kazimierzem Radziwiłłem¹³, a w 1746 r. przez chwilę był w obozie Czartoryskich, by potem ponownie wrócić do stronników Potockich¹⁴.

Przed Zofią Jan Tarło miał trzy żony¹⁵. Po raz pierwszy ożenił się wbrew woli rodziny w 1711 r. z Marią Lubowiecką (zm. 1726), córką Joanny Filipkowiczówny i Adama Józefa Lubowieckiego¹⁶, starosty oświęcimskiego w latach 1685–1725. Małżeństwo nie należało do szczęśliwych, a Maria w kilka lat po ślubie wróciła do majątku rodziców. Małżeństwo wkrótce zostało unieważnione¹⁷. W 1722 r. Jan poślubił

Fot. 1. Portret Zofii z Krasieńskich Tarłowej (2. V. Lubomirska), ok. 1750 r., MNW 183312

Źródło: domena publiczna.

¹¹ Stanisław Bogusław Leszczyński (1677–1766) – herbu Wieniawa; król Polski w l. 1704–1709 i 1733–1736, książę Lotaryngii i Baru w l. 1738–1766, wolnomularz.

¹² Konfederacja dzikowska – konfederacja generalna zawiązana 5 listopada 1734 r. w Dzikowie pod Tarnobrzegiem, utworzona na wezwanie króla elekta Stanisława Leszczyńskiego, który wobec połączonej interwencji wojsk saskich i rosyjskich na korzyść Augusta III uciekł do Królewca. Marszałkiem generalnym konfederacji został starosta jasielski Adam Tarło.

¹³ Michał Kazimierz Radziwiłł (1702–1762) – zwany Rybeńko, herbu Trąby, książę, syn kanclerza wielkiego litewskiego Karola Stanisława Radziwiłła i Anny Katarzyny z Sanguszków, brat Hieronima Floriana, ojciec Karola Radziwiłła „Panie Kochanku”. Wojewoda wileński i hetman wielki litewski od 1744, kasztelan wileński od 1742, wojewoda trocki od 1737, hetman polny litewski i kasztelan trocki od 1735, marszałek nadworny litewski od 1734, marszałek Trybunału Głównego Wielkiego Księstwa Litewskiego w 1728, koniuszy wielki litewski od 1728, IX ordynat nieświeski, VIII ordynat ołycki, VI pan na Białej.

¹⁴ K. Syta, dz. cyt., s. 40.

¹⁵ Zob.: A. Penkala-Jastrzębska, *Intercyza ślubna wojewody sandomierskiego Jana Tarły (zm. 1750) i Zofii z Krasieńskich (zm. 1790) jako przykład regulacji prawnych i majątkowych między małżonkami w dawnej Polsce. Analiza treści i edycji źródła*, „Klio. Czasopismo poświęcone dziejom Polski i powszechnym” 2022, t. 61 (1), s. 225–244.

¹⁶ Adam Józef Lubowiecki (zm. przed 1726) – herbu Kuszaba, starosta oświęcimski w 1685 r., starosta jadownicki, pułkownik królewski, członek konfederacji sandomierskiej 1704 r. Właściciel m.in. Wieruszyc, Niegowici, Zabawy. Poseł sejmiku proszowickiego na sejm zwyczajny 1688 r., sejm nadzwyczajny 1688/1689 r. Poseł sejmiku księstw oświęcimskiego i zatorskiego na sejm konwokacyjny 1696 r.

¹⁷ Maria Lubowiecka wyszła ponownie za mąż za Franciszka Rzewuskiego (ok. 1688–1730), starostę czulczyckiego, najmłodszego syna Michała Floriana Rzewuskiego (zm. 1687 r.), podskarbiego nadwornego koronnego i jego trzeciej żony Anny Potockiej (zm. po 1724 r.). Zmarła w 1726 r. Zob.:

Elżbietę z Modrzewskich¹⁸ (zm. 1728), córkę Andrzeja Modrzewskiego¹⁹ (zm. 1683), pułkownika i podskarbiego nadwornego koronnego i pasierbicę Urszuli z Krasickich, kasztelanki przemyskiej, wdowę po Aleksandrze Michale Łaszczu²⁰ (zm. 1720), wojewodzie bełskim. Elżbieta była bogata, a prawo do dysponowania jej majątkiem uzyskał Jan. Elżbieta chorowała i wkrótce zmarła prawdopodobnie na gruźlicę, a Jan nadal nie doczekał się dzieci. W 1732 r. poślubił Elżbietę z Branicznych (zm. 1746), córkę Katarzyny Scholastyki Sapieżanki (zm. 1720) i Stefana Branickiego²¹ (zm. 1709), wojewody podlaskiego, wdowę po Franciszku Ksawerym Potockim²², staroście sokalskim, synu Michała Potockiego. Małżeństwo pozostało bezdzietne i trwało do śmierci Elżbiety 17 kwietnia 1746 r. Tym razem Jan Tarło nie czekał zbyt długo, bowiem Zofię z Krasieńskich, młodszą o 34 lata, poślubił 26 grudnia 1746 r., w święto świętego Szczepana. Jan Tarło miał wówczas 62 lata, a Zofia 28. Już 24 grudnia 1746 r. w Maleszowej podpisano intercyzę ślubną, którą ze strony panny młodej negocjowała matka, wdowa po Aleksandrze Krasieńskim, Salomea z Trzcienieńskich oraz brat Zofii, Stanisław Antoni Krasieński, starosta ujski i nowomiejski²³. W posagu Zofia wniosła według zapisu 100 000 złp z majątku ojczystego, z czego 80 000 złp pozostało zapisane skrypcem dłużnym

B. Popiołek., *Magdalena z Tarłów Lubomirska (zm. 1728), wojewodzina krakowska. Próba biografii*, „Kraakowskie Studia Małopolskie” 2013, nr 18, s. 436.

¹⁸ B. Popiołek, *Elżbieta z Modrzewskich Tarłowa, 1° v. Łaszczowa, wojewodzina lubelska*, Silva Rerum, Pasaż Wiedzy Muzeum Pałacu Króla Jana III Sobieskiego. Źródło: https://www.wilanow-palac.pl/elzbieta_z_modrzewskich_tarlowa_1_v_laszczowa_wojewodzina_lubelska.html [dostęp: 25.05.2022].

¹⁹ Andrzej Modrzewski (ok. 1625–1683) – podskarbi nadworny koronny, oficer i współpracownik króla Jana III Sobieskiego. Jego drugą żoną była Urszula Krasicka (zm. 1719), kasztelanka przemyska. Posłował do Turcji, zmarł w bitwie pod Wiedniem.

²⁰ Aleksander Michał Łaszcz (zm. 1720) – herbu Prawdzic, wojewoda bełski 1710–1720, kasztelan bełski 1699–1710, starosta grabowiecki, jasielski, starosta medyczny, rotmistrz królewski, pułkownik pospolitego ruszenia województwa bełskiego w 1702 r. Poseł województwa bełskiego na sejm konwokacyjny 1696, a po jego zerwaniu przystąpił do konfederacji generalnej. Poseł na sejm pacyfikacyjny 1699 r. z województwa bełskiego. Był członkiem konfederacji sandomierskiej 1704 r. W 1715 r. odznaczony Orderem Orła Białego.

²¹ Stefan Mikołaj Branicki (ok. 1640–1709) – hrabia na Branicach, Tykocinie, Ratnie i Ruszczy, stolnik wielki koronny od 1688, wojewoda podlaski od 1703 r. Syn Jana Klemensa Branickiego marszałka nadwornego koronnego i Aleksandry Katarzyny Czarnieckiej, córki Stefana Czarnieckiego. Od 1686 r. żonaty z Katarzyną Scholastyką Sapiechą herbu Lis (1674–1720) – córką hetmana Kazimierza Jana Sapiehy, z którą miał pięcioro dzieci. Walczył pod Wiedniem i na Budziaku, za co król Jan III Sobieski nadał mu tytuł stolnika koronnego. W 1692 r. uzyskał prawa miejskie dla Białegostoku od króla Jana III Sobieskiego i wybudował tam na miejscu istniejącego dworu obronnego barokowy pałac.

²² Franciszek Ksawery Potocki (zm. 1731) – herbu Pilawa, starosta sokalski w 1723 r., syn Michała Potockiego i Zofii Anieli Czarnieckiej z Czarnicy h. Łódzia. Poślubił Elżbietę Braniczką w 1722 r.

²³ *Intercyza przedślubna Jana Tarły i Zofii z Krasieńskich, Maleszowa, 24 grudnia 1746 r.*, Centralne Państwowe Archiwum Historyczne w Kijowie fond 254, opis 1, sprawa 27, k. 1–2v, [w:] A. Penkala-Jastrzębska, *Intercyza ślubna wojewody sandomierskiego Jana Tarły (zm. 1750) i Zofii z Krasieńskich (zm. 1790) jako przykład regulacji prawnych i majątkowych między małżonkami w dawnej Polsce. Analiza treści i edycji źródła*, „Klio. Czasopismo poświęcone dziejom Polski i powszechnym” 2022, t. 61(1), s. 239–244.

u Pawła Karola Sanguszki²⁴ (zm. 1750), marszałka wielkiego litewskiego. Krasieńscy zobowiązali się, że należna suma zostanie przekazana w 1748 r. w formie zapisu cesji z majątku sporządzonego bezpośrednio na rzecz Jana Tarły. Pozostała część posagu w wysokości 20 000 złp miała być dostarczona bezpośrednio do rąk Tarły w tym samym terminie. Zofia miała dostać też wyprawę ślubną w formie klejnotów i innych rzeczy, ale bez zaznaczenia ich wartości. Spis wyprawy miał się znaleźć w odrębnym dokumencie. Tarło zobowiązał się, że w podarunku ślubnym zapisze Zofii kolejne 100 000 złp. Zofia po odebraniu posagu spisała akt abrenuncjacji²⁵ – zrzeczenia się dodatkowych pretensji majątkowych wobec swoich krewnych. Był też zapis, zgodnie z którym Zofia po ślubie nadal zachowała prawo do udziału w dziedziczeniu z majątku macierzystego²⁶.

Ze względu na osobowość Jana Tarły przypuszczać można, że Zofia z Krasieńskich nie miała z nim lekkiego życia. Uważany był za kłótnika i awanturnika, a charakteryzowała go drobiazgowość, a z najmniej ważnych spraw czynił wielkie²⁷. Miał być człowiekiem wyrachowanym, ale trzeźwym²⁸. Być może takie stanowisko prezentował na forum publicznym, bowiem Bożena Popiołek uważa, że Jan Tarło był dobrym i odpowiedzialnym mężem, który swoje wybranki otaczał opieką, miłością i szacunkiem. Żadna nie skarżyła się na niego, choć Elżbieta Branicka ganiła go za częste wyjazdy i nadmierne zaangażowanie w sprawy publiczne²⁹. Zofia musiała więc być z Janem na swój sposób szczęśliwa.

5 stycznia 1750 r. Zofia została po raz pierwszy wdową. Wówczas to Jan Tarło zmarł bezpotomnie w Opolu Lubelskim. W spadku po mężu Zofia dostała w do-

Fot. 2. Jan Tarło, obraz pędzla Augustyna Mirysa

Źródło: domena publiczna.

²⁴ Paweł Karol Sanguszko (1680–1750) – herbu Pogoń Litewska, książę, marszałek wielki litewski od 1734, marszałek nadworny litewski od 1713, podskarbi nadworny litewski od 1711. VII ordynat ostrogiński, pułkownik gwardii litewskiej, starosta krzemieniecki i czerkaski, odznaczony Orderem Orła Białego. Elektor Augusta III Sasa w 1733 r.

²⁵ Abrenuncjacja – łac. *Abrenuntiatio*. Zrzeczenie się czegoś, np. majątku, tytułu. Za: *Elektroniczny Słownik Języka Polskiego XVII i XVIII wieku*, <https://sxvii.pl/> [dostęp: 4.05.2022].

²⁶ A. Penkala-Jastrzębska, *Intercyza ślubna...*, dz. cyt., s. 233.

²⁷ K. Syta, dz. cyt., s. 41.

²⁸ W. Konopczyński, *Dzieje Polski nowożytnej*, t. 2, Warszawa 1986, s. 144.

²⁹ B. Popiołek, *Magdalena z Tarłów Lubomirska (zm. 1728), wojewodzina krakowska. Próba biografii*, „Krakowskie Studia Małopolskie” 2013, nr 18, s. 439.

żywocie Opole z kluczem Lubelskim oraz rzeczy ruchome i nieruchome, majątek, który nie był obciążony żadnymi dodatkowymi zapisami³⁰. Warto wspomnieć, że w 1752 r. po zmarłym Błażeju Krasieńskim Zofia otrzymała z kolei Dobromil. Jednak na podstawie kontraktu z księżną opatrzonym datą: Lwów 9 lipca 1776 r., skarb państwa austriackiego objął od księżnej Dobromil z warzelniami soli w Dobromilu, Huczku i Lacku, a oddał jej starostwo rohatyńskie z przyległościami na własność oraz w dzierżawę starostwo medyckie z Maczkowicami i dobra państwowe Rochatyn i Wierzchrata³¹. Był to więc ekwiwalent za przejęcie przez rząd austriacki dóbr dobromilskich, gdzie znajdowały się saliny³².

W testamencie Jan Tarło określa Zofię jako najukochańszą, „której statecznej miłości cały czas pożycia mego zawsze nieustannie doznawałem, która nie tylko że mi nigdy żadnej do jakiegokolwiek nieukontentowania nie dała okazji, ale też cnotami i rozumem swoim wielką i prawdziwą zawsze podporą, ozdobą i pociechą moją była”³³. Tarło dziękował żonie za wszelkie starania, za szczery i jednostajny afekt, za pamięć i dbanie o uczucia. Na pewno doceniał charakter młodej żony i jej pogodne usposobienie.

Zaledwie parę lat Zofia była w stanie wdowieństwa. W 1754 r. poślubiła Antoniego księcia Lubomirskiego³⁴ (zm. 1782), syna Józefa Lubomirskiego³⁵ (zm. 1732), wojewody czernihowskiego, i jego drugiej żony Teresy Mniszchówny (zm. 1746) oraz wnuka Stanisława Herakliusza Lubomirskiego (zm. 1702). Antoni był bratem Stanisława³⁶ (zm. 1783), marszałka wielkiego koronnego, i Anny (zm. 1763), która

³⁰ A. Penkala-Jastrzębska, *Intercyza ślubna...*, dz. cyt., s. 236.

³¹ *Zamiana dóbr salinarnych w Galicji przez c. k. radcę ministerialnego Ludwika Dimitza tłumaczył Kaźmirz Acht za zezwoleniem Autora, podług oryginalnego artykułu „der Salzgütertausch in Galizien”, umieszczonego w Centralbl. F. d. ges. Forstwesen na miesiąc styczeń 1894.*

³² K. Czemeryński, *O dobrach koronnych byłej Rzeczypospolitej Polskiej*, t. 2, Lwów 1870, s. 29.

³³ W. Bondyra, *Testament Jana Tarły, wojewody sandomierskiego, z roku 1750*, „Res Historica” 2008, nr 26, s. 146.

³⁴ Antoni Lubomirski (1718–1782) – herbu Szreniawa bez Krzyża, kasztelan krakowski 1779–1782, wojewoda krakowski 1778–1779, wojewoda lubelski 1752–1778, generał-lejtnant wojsk koronnych w 1752 r., strażnik wielki koronny 1748–1752, generał major od 1746 r., starosta jasielski i opatowski, starosta medycki w 1772 r., książę Świętego Cesarstwa Rzymskiego. Marszałek dworu królewicza Karola od 1752. Właściciel Przeworska. W 1750 r. odznaczony Orderem Orła Białego, kawaler bawarskiego Orderu Świętego Huberta od 1737 r. Syn Józefa Lubomirskiego, wojewody czernihowskiego, i Teresy Mniszchówny. Brat Stanisława, marszałka wielkiego koronnego. Mąż 1. v. Apolonii Ustrzyckiej, a po rozwodzie 2. v. Zofii z Krasieńskich, wdowie po Janie Tarło.

³⁵ Józef Lubomirski (1676–1732) – herbu Szreniawa bez Krzyża, właściciel Przeworska i Jarosławia, od 1720 r. starosta cieszkowski, od 1726 r. wojewoda czernihowski, senator, generał wojsk saskich i polskich. Syn Stanisława Herakliusza Lubomirskiego oraz jego drugiej żony Elżbiety z Denhoffów, brat Teodora i brat przyrodni Elżbiety Sieniawskiej. W l. 1705–1706 uczył się w kolegium jezuickim w Paryżu. W 1711 r. jego żoną została Katarzyna Belżecka (zm. 1713). W 1715 r. drugą żoną została Teresa Mniszech herbu własnego (1690–1746). Mieli troje dzieci: Antoniego – właściciela Boguchwały i Przeworska; Stanisława – marszałka wielkiego koronnego; Annę (1720–1763) wydaną za męża za Wacława Piotra Rzewuskiego, hetmana wielkiego koronnego.

³⁶ Stanisław Lubomirski (1722–1783) – herbu Szreniawa bez Krzyża, marszałek wielki koronny od 1766 r., strażnik wielki koronny w l. 1752–1766, starosta wiślicki w 1765 r.

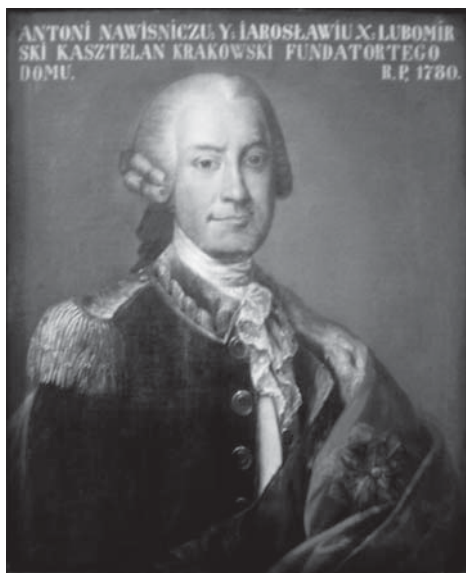
potem została wydana za mąż za Wacława Piotra Rzewuskiego (zm. 1779), hetmana wielkiego koronnego.

Antoni bardzo szybko zrobił karierę polityczną. Gdy Zofia wychodziła za niego za mąż, pełnił już stanowisko strażnika wielkiego koronnego. W 1752 r. został generałem-lejtnantem wojsk koronnych oraz wojewodą lubelskim. Z kolei w 1778 r. uzyskał stanowisko wojewody lubelskiego, a w rok później został kasztelanem krakowskim, którym był do swojej śmierci w 1782 r. Był też od 1752 r. marszałkiem dworu królewicza Karola Chrystiana Wettyna³⁷ (zm. 1796).

Zofia Krasieńska została żoną numer dwa. W 1749 r. Antoni Lubomirski poślubił Apolonie Ustrzycką³⁸ (zm. 1814), córkę stolnika przemyskiego Bazylego Ustrzyckiego i cześnikówny braclawskiej Katarzyny Zielonki. Małżeństwo nie należało do szczęśliwych, więc po dwóch latach doszło do rozwodu.

Wskutek małżeństwa z Antonim Lubomirskim dobra opolskie, które zapisał Zofii jej pierwszy mąż, przeszły w ręce Lubomirskich³⁹. Małżeństwo miało jedno dziecko, ale niestety zmarło w dzieciństwie w 1760 r.⁴⁰

Antoni Lubomirski był patronem na Przeworsku i zbliżony był bardziej w stronę stronnictwa proaustriackiego. Z kolei Zofię łączyły koneksje rodzinne bardziej ze stronnictwem profrancuskim. Antoni zmienił więc orientację polityczną, tym bardziej że pod opieką księżnej od l. 50. XVIII w. znajdowała się jej bratanica

Fot. 3. Portret Księcia Antoniego Lubomirskiego

Źródło: domena publiczna.

³⁷ Karol Chrystian Józef Wettyn, niem. Karl von Sachsen (1733–1796) – królewicz polski, książę saski, książę Kurlandii i Semigalii w l. 1759–1763. Syn Augusta III Wettyna.

³⁸ Apolonia Ustrzycka (1736–1814) – herbu Przechwał, stolnikówna, posiadaczka starostwa sokalskiego w 1752 r., córka Bazylego Ustrzyckiego (1715–1751), posła do Turcji, stolnika przemyskiego i żydaczowskiego, i cześnikówny braclawskiej – Katarzyny Zielonki. W 1749 r. poślubiła gen. ks. Antoniego Lubomirskiego herbu Szreniawa bez Krzyża (1718–1782), syna Józefa, właściciela Boguchwały i Przeworska, który po rozwodzie z nią wziął ślub z Zofią Krasieńską w 1754 r. Drugim mężem Apolonii Ustrzyckiej został w 1751 r. książę Kazimierz Poniatowski herbu Ciołek (1721–1800), generał wojska koronnego, książę nadany (1764), podkomorzy wielki koronny. Jej mąż oddawał się zabawom i hulankom, miał opinię „najlubieźniejszego człowieka”. Dzieci Apolonii i księcia Kazimierza Poniatowskiego: Stanisław Poniatowski (podskarbi litewski), herbu Ciołek (1754–1833); ks. Konstancja Poniatowska h. Ciołek (1759–1830) – żona Ludwika Tyszkiewicza, h. Leliwa (1750–1808); Katarzyna ks. Poniatowska h. Ciołek (ur. 1760).

³⁹ A. Penkala- Jastrzębska, *Intercyza ślubna...*, dz. cyt., s. 238.

⁴⁰ Jan X. Lubomirski-Lanckoroński, *Lubomirscy książęta Polski*, t. II, *Od złotego wieku do Konstytucji 3 maja (XVII–XVIII w.)*, Kraków–Poznań 2018, s. 187.

Franciszka Krasieńska⁴¹ (zm. 1796), córka jej brata Stanisława Krasieńskiego i wojewodzianki podolskiej Anny Humięckiej. Zofia, nie mając własnych dzieci, całe swoje zainteresowanie poświęciła bratu Stanisławowi i jego potomstwu. Przez szereg lat prowadziła też korespondencję z oboźnym koronnym Kazimierzem Krasieńskim⁴² (zm. 1802). Utrzymywała również bliskie stosunki z biskupem kamienieckim Adamem Stanisławem Krasieńskim⁴³ (zm. 1800) oraz jego bratem Michałem Hieronimem Krasieńskim⁴⁴ (zm. 1784). Opiekowała się dziećmi tego ostatniego i zadbała o małżeństwo Jana Aleksandra Krasieńskiego⁴⁵ (zm. 1790) z Antoniną Anną z Czackich⁴⁶ (zm. 1834) z Porycka na Ukrainie.

Księżna zajęła się przede wszystkim sprawą małżeństwa swojej podopiecznej z synem króla Augusta III Wettyna. Karol Chrystian Józef Wettyn początkowo był przeznaczony przez ojca do służby wojskowej. Otrzymał tron Kurlandii i Semigalii dzięki poparciu cesarzowej Elżbiety. 25 marca 1760 r.⁴⁷ zawarł potajemny ślub z Franciszką Krasieńską. Prymas Władysław Aleksander Łubieński⁴⁸ (zm. 1767)

⁴¹ Franciszka z Krasieńskich (1742–1796) – królewiczowa polska, trzecia córka z czterech Stanisława Krasieńskiego i Anieli Humięckiej, morganatyczna żona księcia kurlandzkiego Karola Krystiana Wettyna, syna króla Polski Augusta III Sasa. Miała trzy siostry: Barbarę, żonę Michała Świdzińskiego, Zofię i Marię.

⁴² Kazimierz Krasieński (1725–1802) – herbu Ślepowron. Marszałek Trybunału Głównego Koronnego w 1783 r., działacz polityczny, hrabia pruski od 1798 r. (nie przyjął tytułu), szambelan króla Stanisława Leszczyńskiego od 1747 r., starosta grodowy krasnostawski w l. 1758–1782, starosta niegrodowy nowomiejski od 1752 r., starosta przasnyski od 1773 r., oboźny koronny (dworski) od 1763 r. Syn kasztelana zakroczymskiego Antoniego Krasieńskiego herbu Ślepowron z Krasnego i chorążanki dobrzyńskiej Barbary Zielińskiej herbu Świnka z Zielonej.

⁴³ Adam Stanisław Krasieński (1714–1800) – herbu Ślepowron, pisarz polityczny, biskup kamieniecki od 1759 r., sekretarz wielki koronny od 1752 r., prezydent Trybunału Głównego Koronnego, scholastyk gnieźnieński i płocki, proboszcz łączycki, kanonik gnieźnieńskiej kapituły katedralnej, doktor obojga praw, przywódca konfederacji barskiej. Syn Jana Józefa Krasieńskiego i Elżbiety Teresy z Sołtyków. Brat Michała Hieronima.

⁴⁴ Michał Hieronim Krasieński (1712–1784) – herbu Ślepowron, cześnik stężycki w l. 1752–1757, podkomorzy różański od 1758 r., starosta opinogórski, poseł na sejmy, marszałek generalny konfederacji barskiej w Koronie, rotmistrz pancerny wojska koronnego w 1768 r., marszałek ziemi ciechanowskiej w konfederacji radomskiej 1767 r. Syn Jana Józefa, kasztelana wiskiego i Teresy Elżbiety Sołtyk, córki cześnika braclawskiego. Brat Adama Stanisława, dziad Wincentego.

⁴⁵ Jan Aleksander Krasieński (1756–1790) – rotmistrz chorągwi 7. Brygada Kawalerii Narodowej w l. 1782–1790, starosta opinogórski, poseł na Sejm Czteroletni z województwa podolskiego w 1789 r. Syn Michała Hieronima. Zawarł związek małżeński z Antoniną Anną Czacką (zm. 1834), córką Feliksa Czackiego, z którą miał jedynego syna Wincentego.

⁴⁶ Antonina Anna Czacka (1756–1834) herbu Świnka, córka Feliksa Szczęsnego i Karoliny z Małachowskich herbu Nałęcz. Babka Zygmunta Krasieńskiego. Zob.: B. Woźniak, *Życie, osobowość i relacje z bliskimi Antoniny z Czackich Krasieńskiej*, „Studia Mazowieckie” 2021, nr 16(1), s. 55–56.

⁴⁷ A. Kraushar podaje datę 21 marca 1760 r. Zob.: A. Kraushar, *Franciszka Krasieńska i Dynastia Panująca Włoska*, Warszawa 1908, s. 5.

⁴⁸ Władysław Aleksander Łubieński (1703–1767) herbu Pomian, arcybiskup gnieźnieński, prymas Polski, interrex w 1763 r., arcybiskup lwowski, opat komendatoryjny paradycki i tyniecki w 1760 r., kanonik gnieźnieński, scholastyk krakowskiej kapituły katedralnej w l. 1730–1758, kustosz sandomierskiej kapituły kolegiackiej w l. 1752–1759, proboszcz-infułat w Łasku. Syn Macieja łowczego sieradzkiego i Marianny ze Stokowskich. Przeszedł do obozu Czartoryskich w 1762 r. 25 listopada 1764 r. koronował Stanisława Augusta Poniatowskiego na króla Polski w kolegiacie św. Jana w Warszawie. Jako stronnik Rosji pobierał wówczas stałą pensję z am-

w swoich pamiętnikach pisał, że deklaracja o mariażu miała zapaść w Dreźnie, dlatego też wojewodzina lubelska, ciotka księżnej Karolowej, miała wydać w Ujazdowie kaffe z balem, gdzie saskim ekwipażem miała wjechać publicznie Franciszka⁴⁹. Początkowo Zofia była przeciwna małżeństwu bratanicy z Karolem, wątpiła bowiem w trwałość uczucia królewicza oraz wiadomo było, że małżeństwo byłoby swoistym mezaliansem. Doszło jednak do sekretne go ślubu, a Zofia przestała narzekać i zaczęła wspierać młodych małżonków. Para po latach doczekała się w dniu 7 grudnia 1779 r.⁵⁰ narodzin córki Marii Krystyny, która później została matką króla Sardynii Karola Roberta, a następnie była babką pierwszego króla zjednoczonych Włoch – Wiktora Emanuela.

Księżna podróżowała między Opolem Lubelskim, Przeworskiem, Dobromilem i wiele uwagi poświęcała z mężem swoim dobrom. Wraz z Antonim zarządzała majątkami i dbała o rozwój gospodarstw rolnych, hodowlę bydła i owiec. Miała wpływ na rozwój przemysłu tkackiego w Przeworsku, gdzie wyrabiano materiały wełniane i bawełniane, kolorowe płótna, drelichy, obrusy, pasy lite i jedwabne, malowane obicia. *Geografia Galicyi* z 1786 r. skreśla następujący obraz Przeworska: „Zofia z Krasieńskich ks. Lubomirska kaszt. krak., do tego arcy-ludnego i sławnego fabryką tkaczy płóciennych miasta, bawełnianych i wełnianych sprowadziła fabrykantów, malowania obić, pasów jedwabnych i bogatych, płócien w kolory, drelichów, obrusów, serwet; panny Charytki stałą nadała fundacją. Zdawna zaś zdoła to miasto kościół bardzo wspaniały, z kaplicą według prawdziwego rozmiaru grobu Chrystusa w Jeruzalem, w której są groby ks. Lubomirskich; probostwo mają kanonicy grobu Chrystusowego”⁵¹.

Fot. 4. Portret Franciszki Krasieńskiej, rycina Fabiana Sarneckiego, po 1840, Biblioteka Narodowa

Źródło: domena publiczna.

basady rosyjskiej w wysokości 500 000 złp. W 1765 r. został kawalerem Orderu Świętego Stanisława.

⁴⁹ Sz. Askenazy, *Dwa stulecia XVIII i XIX. Badania i przyczynki*, t. II, Warszawa 1910, s. 101.

⁵⁰ A. Kraushar, dz. cyt., s. 10.

⁵¹ *Starożytna Polska pod względem historycznym, jeograficznym i statystycznym opisana przez Michała Balińskiego i Tymoteusza Lipińskiego*, t. II, cz. 2, Warszawa 1845, s. 661.

Księżna była zapobiegliwa, spostrzegawcza i potrafiła w razie konieczności chronić swoje majątki. W niecały tydzień po podpisaniu traktatu rozbiorowego pisała do Jerzego Augusta Mniszcha⁵² (zm. 1778), marszałka nadwornego koronnego, że cieszy się z faktu wynajęcia swojego warszawskiego domu, gdyż administracja rosyjska zajmowała wszystkie pałace, w których nie przebywali ich magnaccy właściciele⁵³.

W latach 1760–1762 Lubomirscy dokonali przebudowy pałacu za Żelazną Bramą w Warszawie. Kierownikiem i prawdopodobnie autorem przebudowy był Jakub Fontana⁵⁴ (zm. 1773). Z kolei w latach 1766–1772 małżeństwo podjęło się przebudowy rezydencji w Opolu⁵⁵. Koszt wynosił 200 000 złp, a rachunki prowadziła księżna⁵⁶. Za projekt przebudowy odpowiadał Dominik Merlini⁵⁷ (zm. 1797) we współpracy z Jakubem Fontaną, a kierownikiem robót by Ferdynand Nax⁵⁸ (zm. 1810). Rezydencji nadano cechy wczesnego klasycyzmu.

Księżna zadbała, aby w Opolu Lubelskim działały: gabinety historii naturalnej, zbiór mineralogiczny i biblioteka. Z jej zasobów miał pochodzić nabyty na początku XIX w. do Gabinetu Zoologicznego Uniwersytetu Warszawskiego od spadkobierców Zofii zbiór mięczaków liczący około 9000 okazów z całego świata⁵⁹. W skład Gabinetu Historii Naturalnej wchodziła kolekcja malakologiczna, zbiór muszli obejmujący około 9000 okazów, który potem Rozalia Rzewuska⁶⁰

⁵² Jerzy August Wandalin Mniszech (1715–1778) – herbu Mniszech z Wielkich Kończyc, marszałek nadworny koronny w 1742 i 1757–1778, kasztelan krakowski od 1773 r., starosta generalny Wielkopolski od 1757 r., łowczy wielki koronny od 1732 r., podkomorzy wielki litewski od 1736 r., przeciwnik Czartoryskich, 1758–1763 przywódca stronnictwa dworskiego.

⁵³ A. Kucharski, *Życie prywatne magnaterii polskiej w przekazach gazet rękopiśmiennych z epoki stanisławowskiej (1764–1795)*. Typologia doniesień prasowych, [w:] E. Dubas-Urwanowicz, M. Kupczewska, K. Łopatecki, J. Urwanowicz (red.), *Honestas et turpitudo: magnateria Rzeczypospolitej w XVI–XVIII wieku*, Białystok 2019, s. 670.

⁵⁴ Jakub Fontana (1710–1773) – budowniczy i architekt pochodzenia włoskiego, przedstawiciel baroku i klasycyzmu, nadworny architekt królów Polski, podpułkownik, a potem pułkownik Armii Koronnej. W jego realizacjach widoczne są wpływy saskiego baroku, francuskiego rokoka i wczesnego klasycyzmu. Poślubił Magdalenę Bartsch vel Barszcz herbu własnego. Nie pozostawił potomstwa.

⁵⁵ Zob.: W. Tatarkiewicz, *Opole i Nałęczów – Merlini i Nax*, „Biuletyn Historii Sztuki” 1956, t. 18, nr 2, s. 240–270.

⁵⁶ PSB, t. 17, s. 637.

⁵⁷ Dominik Merlini (1730–1797) – działający w Polsce architekt pochodzący z Włoch. Pochowany w katakumbach cmentarza Powązkowskiego.

⁵⁸ Jan Ferdynand Nax (1736–1810) – polski architekt, publicysta i ekonomista.

⁵⁹ K. Kowalska, *Lubomirska Zofia*, [w:] S. Feliksiak (red.), *Słownik biologów polskich*, PWN, Warszawa 1987, s. 333; D. Iwan, D. Mierzwa-Szymkowiak, W. Wawer, *Zbiory przyrodnicze Muzeum i Instytutu Zoologii PAN – świadectwo polskiego wkładu w rozwój światowych badań bioróżnorodności prowadzonych od początku XIX wieku*, „Kosmos. Problemy nauk biologicznych” 2021, t. 70, nr 2(331), s. 243.

⁶⁰ Aleksandra Franciszka Rozalia Teofila z Lubomirskich Rzewuska (1788–1865) – arystokratka, artystka i pisarka, dama dworu rosyjskiego. Córka Aleksandra Lubomirskiego i Rozalii Chodkiewicz, zgilotynowanej w Paryżu w 1794 r. W 1805 r. poślubiła Wacława Rzewuskiego („Emira”), podróżnika i poeetę, z którym nie była jednak szczęśliwa. Urodziła czworo dzieci. W l. 1847–1857 wybudowała pałac w Rozalinie. W 1836 r. opisała swoją podróż do Konstantynopola, przez całe życie pisała pamiętniki wydane przez prawnuczkę w 1939 r. w Rzymie. Dama austriackiego Orderu

(zm. 1865) sprzedała Gabinetowi Zoologicznemu przy Królewskim Uniwersytecie Warszawskim⁶¹. Bogaty w okazy Gabinet powstały dzięki Zofii odziedziczył i pomnażał książę Aleksander Lubomirski⁶² (zm. 1804). Dzięki jego córce Rozalii Rzewuskiej większa część zbioru została przekazana do gabinetu przyrodniczego szkoły pijarów w Opolu Lubelskim, natomiast mniejsza do kolekcji malakologicznej Gabinetu Zoologicznego w Warszawie⁶³.

W domu księżna, jak donosił Koźmian, „miała bibliotekę nieszczupłą”⁶⁴. Jej prywatne zbiory miał okazję podziwiać Stanisław August w czasie podróży na Ukrainę w marcu 1787 r. Widział tam „bibliotekę z licznych i wybornych ksiąg złożoną, dalej gabinet fizyczny i dwa pokoje, z których w jednym strzelba tak starożytna, jak i nowsza, w drugim rozmaite gatunki instrumentów muzycznych nowych i starożytnych znajdowały się”⁶⁵.

Lubomirscy nie stronili od przyjaciół i znajomych i prowadzili bogate życie towarzyskie. To u Lubomirskich przez kilka lat mieszkała Franciszka z Krasieńskich. Ciotka zadbała o jej staranne wychowanie i obycie towarzyskie. To tutaj Zofia gościła po upadku konfederacji Franciszkę, a w 1775 r. doprowadziła do jej pogodzenia się z Karolem. W 1779 r. Zofia została kasztelanową krakowską. Po śmierci Lubomirskiego w 1781 r. życie Zofii, jak pisał Koźmian, stało się „mniej głośnie, ale nie mniej wystawne”⁶⁶. Część roku spędzała w Warszawie, ale częściej mieszkała w Opolu.

Pałac w Opolu Lubelskim to miejsce, gdzie goszczono wielu znamienitych gości. W 1773 r. na dwór do Opolu Lubelskiego Antoniego i Zofii Lubomirskich przybył z niemieckiego Friedlandu Antoni Weinert⁶⁷ (1751–1850), kompozytor

Krzyża Gwiazdzystego od 3 maja 1808 r. Zob.: A. Barańska, *Gente: Lubomirska, natione: Europaea. O Rozalii z Lubomirskich Rzewuskiej (1788–1865)*, „TEKA Komisji Historycznej Polska Akademia Nauk Oddział w Lublinie” 2016, s. 87–114.

⁶¹ D. Iwan, D. Mierzwa-Szymkowiak, W. Wawer, dz. cyt., s. 246; M. Jastrzębska, *Rokoko, dama i gilotyna. Historia księżnej Rozalii z Chodkiewiczów Lubomirskiej*, Kraków 2005; Lubomirski-Lanckoroński J., *Zofia z Krasieńskich primo voto Tarłowa secundo voto Lubomirska*, [w:] D. Szmajda (red.), *Lubomirscy Księżęta Polscy. Historia rodu Księżąt Lubomirskich od złotego wieku do Konstytucji 3 maja (XVII–XVIII w.)*, t. 2, Kraków–Poznań 2018, s. 187–188.

⁶² Aleksander Lubomirski (1751–1804) – książę, syn Stanisława Lubomirskiego, brat Józefa Aleksandra Lubomirskiego (1751–1817). Odziedziczył pałac Lubomirskich w Opolu Lubelskim od swojego wuja Antoniego Lubomirskiego, syna księcia Józefa Lubomirskiego. Żonaty w 1787 r. z Rozalią Chodkiewicz, aresztowaną pod zarzutem szpiegostwa w Paryżu za czasów terroru i zgilotynowaną w 1794 r. w wieku 23 lat. Mieli jedną córkę Aleksandrę Franciszka Lubomirską (po śmierci matki zwaną też Rozalią), od 1804 r. żonę hrabiego „Emira” Wacława Seweryna Rzewuskiego.

⁶³ D. Iwan, D. Mierzwa-Szymkowiak, W. Wawer, dz. cyt., s. 246.

⁶⁴ K. Koźmian, *Pamiętniki*, t. 2, Wrocław 1972, s. 79.

⁶⁵ A. Naruszewicz, *Dziennik podróży Jego Królewskiej Mości na Ukrainę*, rkps, Biblioteka Ossolineum sygn. 5834/III, s. 54. Źródło: <https://polona.pl/item/dyaryusz-podrozy-nayiasniejszego-stanislaw-augusta-krola-polskiego-na-ukraine-i-bytnosci,Mzc3ODYzNw/2/#info:metadata> [dostęp: 13.09.2022].

⁶⁶ K. Koźmian, *Pamiętniki*, t. 1, Wrocław 1972, s. 230.

⁶⁷ Antoni Weinert (1751–1850) – polski flecista i kompozytor pochodzenia czeskiego. Nadworny muzyk króla Stanisława Augusta. Syn Krzysztofa i Anny Anklin, urodzony w Lusdorf pod Smrkiem w księstwie frydlandckim ze stolicą w mieście Frýdlant. W wyniku wojny siedmioletniej jego rodzina utraciła znaczny majątek i przeniosła się na pewien czas do Saksonii. W wieku 21 lat Antoni Weinert, zauważony przez księcia Antoniego Lubomirskiego, podróżującego z Franciszką z Kra-

pochodzenia czeskiego⁶⁸. Miał wówczas 21 lat i został zauważony przez księcia Antoniego Lubomirskiego, podróżującego z Franciszką z Krasieńskich. Do Warszawy Weinert przeniósł się w 1774 r., a trzy lata później wszedł w skład orkiestry teatralnej. Jeszcze w 1781 r. przyjmowała w Opolu hrabiego du Nord, tj. wielkiego księcia Pawła⁶⁹, który podróżował incognito. Koźmian donosi w pamiętnikach, że księżę był uprzejmy i grzeczny, a gdy odjeżdżał, księżna na opuchłych nogach zeszła na dół⁷⁰. Od gości nie stroniła także wojewodzina krakowska, gdy wyjeżdżała za granicę. W jej domu w Wiedniu bywał w latach 1770–1771 co środa na obiedzie pamiętnikarz Franciszek Karpiński⁷¹ (zm. 1825). Księżną nazywał matką bawiących w Wiedniu Polaków⁷². Wyjazd księżnej związany był prawdopodobnie z przebywaniem poza granicami ziem polskich od 1768 r. jej męża Antoniego Lubomirskiego.

Zofia poświęcała się też fundacjom sakralnym. Dzięki jej staraniom powstał klasztor Sióstr Miłosierdzia w Przeworsku⁷³. Księżna zainicjowała budowę i dawała fundusze na jej kontynuację. W latach 1752–1753 ufundowała marmurowy monument czczący zmarłego Jana Tarłę w prezbiterium warszawskiego kościoła Szkół Pobożnych klasztoru pijarów⁷⁴. Wykonawcą dzieła był znany rzeźbiarz Jan Jerzy Plersch⁷⁵ (zm. 1774). Stanowił on kenotafium⁷⁶. Jana Tarłę pochowano bowiem w kościele Pijarów w Opolu Lubelskim, którego był fundatorem, gdzie też w 1752 r. stanął jego czarnomarmurowy nagrobek. W Warszawie natomiast znalazło spoczynek jego serce, umieszczone w osobnym epitafium, sporządzonym w 1750 r. i ozdobionym sarkofagiem. W pijarskiej kronice *Historia Domus Varsoviensis* pod rokiem 1752/1753 pisano: „W kościele naszym po lewej stronie, czyli po stronie Ewangelii ołtarza wielkiego, ponad wejściem do zakrystii, znakomite i wspaniale mauzoleum z marmuru w różnych kolorach i z herbem szpizowym

sińskich. Księżę Lubomirski miał zatrudnić Weinerta. W 1774 Weinert przeniósł się do Warszawy i w następnym roku został fletrowersistą w orkiestrze teatralnej, a w 1778 r. członkiem kapeli nadwornej. Pracował w niej do 1795 r., pełniąc w ostatnich latach funkcję dyrektora. Oprócz tego udzielał prywatne lekcje muzyki przez osiem lat Atanazemu i Edwardowi Raczyńskim. W latach 1824–1830 był nauczycielem śpiewu w konserwatorium w Warszawie. Napisał opery komiczne: „Skrupuł niepotrzebny”, „Donner Wetter, czyli Kapral na werbunku” i „Diabeł alchemista”.

⁶⁸ G.M. Zieliński, *Przybysze z Czech w Rzeczypospolitej czasów Stanisława Augusta*, [w:] W. Iwańczak, D. Karczewski (red.), *Zwycięzcy i przegrani w dziejach średniowiecznych i wczesnonowożytnych Czech i Polski*, Warszawa 2012, s. 365.

⁶⁹ Paweł Piotrowicz (1754–1801) – syn wielkiego księcia Piotra III i Katarzyny II. Po śmierci pierwszej żony poślubił ks. Marię Teodororównę Wirtemberską. W 1781 r. został wysłany przez matkę wraz z żoną w podróż po Europie. Przebywał za granicą półtora roku. Po śmierci matki w 1796 r. rządził jako Paweł I. Padł ofiarą spisku wojskowego nocą 23 listopada 1801 r.

⁷⁰ K. Koźmian, *Pamiętniki*, t. 1, dz. cyt., s. 232.

⁷¹ Franciszek Karpiński (1741–1825) – herbu Korab; polski poeta epoki oświecenia, pamiętnikarz, dramaturg, tłumacz, publicysta, moralista, twórca i główny przedstawiciel nurtu sentymentalnego w polskiej liryce.

⁷² K.M. Górski, *Karpiński w Wiedniu 1770–1771*, „Pamiętnik Literacki: czasopismo kwartalne poświęcone historii i krytyce literatury polskiej” 1902, nr 1/1/4, s. 40.

⁷³ PSB, t. 17, s. 637.

⁷⁴ R. Mączyński, *Warszawski pomnik Jana Tarły*, „Ochrona Zabytków” 1996, nr 49/2 (193), s. 159.

⁷⁵ Jan Jerzy Plersch (1704 lub 1705–1774) – polski rzeźbiarz niemieckiego pochodzenia.

⁷⁶ Cenotaf, kenotaf, kenotafium – symboliczny grobowiec wznoszony już od starożytności.

Topór, wyzłoconym, Jaśnie Oświeconego Pana Jana Tarły, wojewody sandomierskiego, wystawiła na wieczną i dziękczynną jego pamiątkę – znakomitą sztuką Pleysza według jego kunsztu – pobożna żona, z domu Krasieńska, która następnie innym małżeństwem związała się z Wielmożnym Księciem Antonim Lubomirskim, wojewodą lubelskim. Dzieło to ponad dwa tysiące złotych węgierskich według umowy zapłacono⁷⁷.

Zofia była kobietą, która starała się wykorzystywać swoją pozycję również na podłożu politycznym. 27 listopada 1754 r. odbyła rozmowę z dyplomatą francuskim Charles'em François hr. Broglie⁷⁸ (zm. 1781), którą trzy dni później zrelacjonowała ministrowi rosyjskiemu przy dworze króla polskiego Augusta III – Heinrichowi Grossowi⁷⁹ (zm. 1765) i ambasadorowi brytyjskiemu Charlesowi Hanbury'emu Williamsowi⁸⁰ (zm. 1759). Jako żona Antoniego Lubomirskiego, uczestnika transakcji kolbuszowskiej⁸¹, skłaniała się ku prorosyjskiej orientacji „partii kolbuszowskiej”⁸².

Pierwszy rozbiór Polski wpłynął na pozycję Zofii, bowiem jej majątki położone w Galicji zostały podzielone na dwie części. Utrudniało to jej zaangażo-

⁷⁷ *Historia Domus Varsaviensis Scholarum Piarum*, oprac. L. Chmaj, Wrocław 1959, s. 50.

⁷⁸ Charles François de Broglie (1719–1781) – markiz de Ruffec, hrabia de Broglie; szpieg i dyplomata Ludwika XV. W 1752 r. został francuskim posłem w Saksonii i ambasadorem w Polsce. De Broglie miał forsować francuską kandydaturę do tronu po spodziewanej śmierci Augusta III. Z ambasady warszawskiej odwołany w 1756 r.

⁷⁹ Heinrich Iwanowicz Gross (1713–1765) – rosyjski dyplomata, poseł rosyjski w Rzeczypospolitej. Od 1736 r. pracownik rosyjskiego poselstwa w Wielkiej Brytanii, w 1738 r. zatrudniony w poselstwie we Francji, od 1741 r. sekretarz poselstwa w Paryżu. Od 1744 r. chargé d'affaires, w l. 1745–1748 rosyjski poseł nadzwyczajny i minister pełnomocny we Francji. W l. 1749–1750 poseł rosyjski w Prusach. W l. 1761–1764 poseł w Zjednoczonych Prowincjach Niderlandów. Od 1763 r. był ministrem pełnomocnym w Londynie.

⁸⁰ Charles Hanbury Williams (1708–1759) – brytyjski dyplomata i satyryk, syn Johna Hanbury, walijskiego stalownika, po przejęciu rodzinnej posiadłości przyjął nazwisko Williams. W 1734 r. wszedł do parlamentu Wielkiej Brytanii jako reprezentant Monmouthshire. Od 1747 do 1750 r. ambasador brytyjski w Dreźnie, a do 1755 r. w Polsce. Popierał plany Czartoryskich i angażował się w polskie życie sejmowe.

⁸¹ Transakcja kolbuszowska – podział ordynacji Ostrogskich, który wywołał aferę polityczną w l. 50. XVIII w. W 1609 r. Janusz Ostrogski utworzył ordynację Ostrogskich. W przeciągu następnych kilkudziesięciu lat kilkakrotnie naruszano zasady dziedziczenia. W 1752 r. liczyła 21 miast i 568 wsi. Od 1750 r. kolejnym ordynatem był ks. Janusz Sanguszko, który popadł w długi i aby je spłacić, postanowił podzielić ordynację wśród dłużników. Wśród wierzycieli byli przedstawiciele dwóch rodzin Rzeczypospolitej: Czartoryscy (tworzący z Poniatowskimi stronnictwo pod nazwą Familia) oraz Potoccy. Czartoryscy wyrazili zgodę na podział ordynacji. Ostatecznie do podziału ordynacji doszło w dniu 7 grudnia 1753 r. Operacja ta, nazwana kolbuszowską, wywołała powszechne oburzenie szlachty. Wynikało to z tego, że na ordynacie ciążył obowiązek utrzymania oddziałów ordynackich na potrzeby państwa oraz naruszono prawo. Część polityków w związku z aferą kolbuszowską odsunęła się od Czartoryskich, a oni sami przeszli do opozycji, Potoccy zaś zbliżyli się do dworu. Familia, broniąc dokonanego podziału, zerwała sejm w 1754 r. Król na wniosek senatorów powołał 5 ambasadorów ordynacji oraz komisję, której celem była lustracja ordynacji i zabezpieczenie funkcjonowania oddziałów ordynackich. Kasatę ordynacji zatwierdził sejm z 1766 r., gdy władcą Rzeczypospolitej był stronnik Czartoryskich – Stanisław August Poniatowski.

⁸² T. Szewczyński, *Starania Czartoryskich o wciągnięcie Rosji w sprawy polskie w 1754 r. (Sprawa rzekomej gwarancji)*, „Kwartalnik Historyczny” 2020, R. 77, nr 3 s. 523.

wanie polityczne. W kwestiach wydarzeń politycznych Zofia wspierała konfederatów barskich, ale potępiała jednocześnie ich kłótnie i łupiestwa. Krytykowała przywary stanu szlacheckiego. Przypisuje się jej autorstwo dwóch rozprawek: *Uwagi nad stanem szlacheckim i miejskim w Polsce* oraz *Projekt do porządku publicznego*. Gdyby te traktaty były naprawdę napisane przez księżną, byłyby to dodatkowy dowód na rozwój kobiet w kierunku zainteresowań kwestiami społecznymi i politycznymi. Zofia była wnikliwą obserwatorką życia politycznego i społecznego, świadomą problemów i potrzeby wprowadzenia reform w kraju. Księżna zasłużyła sobie na miano pisarki politycznej, która wykazywała szeroką orientację i poważne zainteresowanie sprawami publicznymi oraz problemami ogólnonarodowymi⁸³. Jako jedna z czołowych polskich arystokratek stanęła po stronie chłopów i mieszczan, upomniała się o polepszenie ich doli, głównie przez podniesienie oświaty. Zażądała też wprowadzenia wychowania wojskowego do programów szkół średnich. Księżna była kobietą, która pragnęła poprawy całej sfery życia publicznego⁸⁴.

Lubomirska wspierała też zasobami pieniężnymi wybrane wydawnictwa. Księżnej dedykowano wiele prac, m.in. wydany w 1761 r. 11. tom *Rozmów ciekawych i potrzebnych w filozoficznych i politycznych materiach* autorstwa naukowca i teologa ojca pijara Antoniego Wiśniewskiego⁸⁵ (zm. 1774). Ks. Józef Rogaliński (zm. 1802), polski matematyk, prawnik, astronom i fizyk, dedykował księżnej *Sztukę budowniczą* napisaną w 1775 r. Dedykowany został jej również *Magazyn Panieński czyli rozmowy między mądrą ochmistrzynią y zacnymi damami iey ćwiczeniu poruczonemi po francusku przez J.M.P. le prince de Beaumont napisane teraz zaś na ojczysty język przełożone przez x. Eustachiego Dębickiego*⁸⁶. Michał Gröel⁸⁷ (zm. 1798) pisał do księżnej Lubomirskiej w słowie poprzedzającym książkę, że spełnia jedynie obowiązek wydrukowania tłumaczenia, do którego został przez księżną zobowiązany. Jak zauważa, księżna w ten sposób daje się poznać jako osoba przywiązana do nauki, dbająca o rozwój patriotyczny oraz działająca na użytek publiczny i rozwój edukacji młodych dziewcząt.

Z wiekiem pozycja Zofii jako dobrodziejki, sędziwej i poważnej matrony, nabierała poważania i godności. Kajetan Koźmian pisał, że nieraz miała uśmiech

⁸³ S. Gawlik, *Idee pedagogiczne w pisarstwie kobiet polskich w XVIII i pierwszej połowie XIX wieku*, „Rocznik naukowo-dydaktyczny WSP w Krakowie. Prace z historii oświaty i wychowania” 1994, z. 174, s. 80.

⁸⁴ W. Konopczyński, *Kiedy nami rządziły kobiety*, Londyn 1960, s. 11–20.

⁸⁵ Antoni Jakub Wiśniewski (1718–1774) – fizyk, matematyk, teolog, pedagog, filozof, dramatopisarz, tłumacz, wydawca kalendarzy „Kolenda warszawska”, wykładowca Collegium Nobilium pijarów w Warszawie, pijar. 1765 r. wybrany prowincjałem zakonu. Uważany za prekursora filozofii oświeceniowej w Polsce.

⁸⁶ *Magazyn Panieński czyli rozmowy między mądrą ochmistrzynią y zacnymi damami iey ćwiczeniu poruczonemi po francusku przez J.M.P. le prince de Beaumont napisane teraz zaś na ojczysty język przełożone przez x. Eustachiego Dębickiego* *Scholarum Piarum*, tomik I, Warszawa 1775.

⁸⁷ Michał Gröll (1722–1798) – księgarz, nakładca i drukarz warszawski.

politowania na ustach, obserwując młodsze kobiety⁸⁸. Była poważna, oświecona i wielkiego rozumu⁸⁹.

Księżna nie stroniła od udzielania potrzebnej pomocy bliskim, ale potrafiła nie dać się wykorzystywać. Bywając na ucztach w Bełżcach, sędziwa i poważna matrona odbijała swoją godnością od trzpiockich min młodych i często miała pobłażliwy uśmiech na ustach⁹⁰. Umiała utrzymać w ryzach Jędrzeja Tarła, kasztelanica lubelskiego, dziedzica Babina, uważanego za utracjusza, który po rozwodzie ze Świeżawską znalazł przytułek i utrzymanie u stryjenki. W Opolu bywali przedstawiciele rodzin Krasińskich, Jabłonowskich, Wodzickich, Świdzińskich. Goście umieszczani byli w obszernych i wygodnych apartamentach. Rano odwiedzano się nawzajem, a o godzinie jedenastej schodzono na pokoje. Wówczas wychodziła księżna, siadała na kanapie, panny siadały na sofach, kawalerowie stawali za krzesłami starszych. Czytano gazety, opowiadano o zawartościach nadesłanych listów, prowadzono polityczne dyskusje. Obiad zwykle podawano w sali ozdobionej portretami Lubomirskich o godzinie drugiej, a potem rozchodzono się, aby ponownie zebrać się wieczorem o godzinie szóstej. Młodzież tańczyła, grała w rozmaite gry, a starsi otaczali stolik księżnej, która wyciągała złoto lub srebrno ze starych galonów⁹¹. Prowadzono rozmowy, ale rzadko grano w karty. Koźmian wspomina również, że w Opolu Lubelskim uczestniczył w dwóch weselach, które wydała księżna Zofia. Pierwszym z nich było wesele jego rodzonej siostry w 1785 r. na Nowy Rok⁹². Księżna wyprawiła także wesele kasztelance radomskiej Zofii Świdzińskiej⁹³, córce swojej siostry Barbary⁹⁴, która wyszła za mąż za młodego i przystojnego Joachima Karczewskiego z Ciepiewowa, syna starosty liwskiego i szambelana dworu Augusta III i Ludwika Załuskiej⁹⁵. Zofia lubiła w późniejszych latach zajmować się swatami.

Zofia po raz drugi została wdową w 1782 r. Pogrzeb kasztelana krakowskiego Antoniego Lubomirskiego przedstawiono jako uroczystą mszę z udziałem kilku biskupich celebransów w asyście króla. „Cały kościół był kirem obity, katafalk dziwnie wspaniały, światła pod dostatkiem”⁹⁶. W mowie pogrzebowej przedstawiano Antoniego jako człowieka pełnego cnót, męstwa, pozbawionego zaborczości i przewrotności⁹⁷.

⁸⁸ K. Koźmian, *Pamiętniki*, t. 1, dz. cyt., s. 159.

⁸⁹ Tamże, s. 230.

⁹⁰ S. Jadczyk, Bełżyce. *Monografia miasta i gminy*, Bełżyce 2002, s. 34.

⁹¹ K. Koźmian, *Pamiętniki*, t. 1, dz. cyt., s. 231.

⁹² Tamże, s. 233.

⁹³ Zofia Świdzińska (1766–1842) – córka Barbary z Krasińskich (ok. 1740–1789) i Michała Świdzińskiego (ok. 1736–1786) herbu Półkozic. Z Joachimem Karczewskim miała dziewięcioro dzieci.

⁹⁴ Barbara Świdzińska (ok. 1740–1789) – zm. 8 września 1898 r.

⁹⁵ K. Koźmian, *Pamiętniki*, t. 1, dz. cyt., s. 235.

⁹⁶ T. Ostrowski, *Poufne wieści z oświeconej Warszawy*, opr. R. Kaleta, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk 1972, s. 103–104.

⁹⁷ B. Roszkowski, *Kazanie Pod czas Pogrzebu Jaśnie Oświeconego Antoniego Hrabiego na Wiśniczu i Jarosławiu Xiążąt Lubomirskiego Kasztelana Krakowskiego, Generała Maiora Wojsk Koronnych*,

Zofia zmarła 27 października 1790 r. w Warszawie, podczas sejmu. Koźmian doceniał walory księżnej. Pisał o niej, że „była to pani mądra, oświecona, prawdziwy i może ostatni wzór”⁹⁸. Zofia mówiła obcymi językami, dobrze posługiwała się w piśmie polskim i francuskim, lubiła literaturę i towarzystwo oświeconych ludzi, przyciągając do siebie ludzi prawych, uczciwych i wykształconych. Cechował ją dowcip i prawidłowy osąd sytuacji. Nie potrafiła kłamać, ujmowała się za położeniem włości w listach do posłów i senatorów, nie znosiła obłudy, ceniła szczerłość i ufność. Koźmian doceniał jej bibliotekę, gabinet historii naturalnej ptaków i płazów, posiadanie dwóch mumii egipskich, zbiory kamieni oraz arsenał broni. Cały majątek Zofii przeszedł na Aleksandra Lubomirskiego, kasztelana kijowskiego i jego żonę Rozalię z Chodkiewiczów. Zofia z Krasińskich 1. v. Tarłowa 2. v. Lubomirska była kobietą patriotką, obywatelką, która głośno wyrażała swoje poglądy i grała rolę pośrednią w polityce swoich mężów.

BIBLIOGRAFIA:

Źródła:

- Intercyza przedślubna Jana Tarły i Zofii z Krasińskich, Maleszowa, 24 grudnia 1746 r., Centralne Państwowe Archiwum Historyczne w Kijowie fond 254, opis 1, sprawa 27, k. 1–2v*, [w:] Penkala-Jastrzębska A., *Intercyza ślubna wojewody sandomierskiego Jana Tarły (zm. 1750) i Zofii z Krasińskich (zm. 1790) jako przykład regulacji prawnych i majątkowych między małżonkami w dawnej Polsce. Analiza treści i edycji źródła*, „Klio. Czasopismo poświęcone dziejom Polski i powszechnym” 2022, t. 61(1).
- Koźmian K., *Pamiętniki*, t. 1–3, Wrocław 1972.
- Magazyn Panieński czyli rozmowy między mądrą ochmistrzynią y zacnemi damami iey ćwiczeniu poruczonymi po francusku przez J.M.P. le prince de Beaumont napisane teraz zaś na ojczysty język przełożone przez x. Eustachiego Dębickiego Scholarum Piarum*, tomik I, Warszawa 1775.
- Naruszewicz A., *Dziennik podróży Jego Królewskiej Mości na Ukrainę*, rkps, Biblioteka Ossolineum sygn. 5834/III, s. 54. Źródło: <https://polona.pl/item/dyaryusz-podrozy-nayiasnieyszego-stanislaw-augusta-krola-polskiego-na-ukraine-i-bytnosci,Mzc3ODYzNw/2/#info:metadata> [dostęp: 13.09.2022].
- Roszkowski B., *Kazanie Pod czas Pogrzebu Jaśnie Oświeconego Antoniego Hrabi na Wiśniczu i Jarosławiu Xiążęcia Lubomirskiego Kasztelana Krakowskiego, Generała Maiora Woysk Koronnych, Orderu Orła Białego Kawalera: W Kościele Warszawskim XX. Reformatow*, Warszawa 1782–1784. Źródło: <https://jbc.bj.uj.edu.pl/dlibra/doccontent?id=395636> [dostęp: 14.09.2022].
- Starożytna Polska pod względem historycznym, jeograficznym i statystycznym opisana przez Michała Balińskiego i Tymoteusza Lipińskiego*, t. II, cz. 2, Warszawa 1845.

Orderu Orła Białego Kawalera: W Kościele Warszawskim XX. Reformatow, Warszawa 1782–1784. Źródło: <https://jbc.bj.uj.edu.pl/dlibra/doccontent?id=395636> [dostęp: 14.09.2022].

⁹⁸ T. Ostrowski, dz. cyt., s. 234.

Zamiana dóbr salinarnych w Galicji przez c. k. radcę ministerialnego Ludwika Dimitza tłumaczył Kaźmirz Acht za zezwoleniem Autora, podług oryginalnego artykułu „*der Salzgütertausch in Galizien*”, umieszczonego w *Centralbl. F. d. ges. Forstwesen na miesiąc styczeń 1894*.

Winnyczenko O., *Testament wojewody sandomierskiego Jana Tarły (1750)*, „Wisnyk Lwivskoho uniwersytetu. Serija istoryczna” 2009, nr 44.

Opracowania:

Askenazy Sz., *Dwa stulecia XVIII i XIX. Badania i przyczynki*, t. II, Warszawa 1910.

Barańska A., *Gente: Lubomirska, natione: Europaea. O Rozalii z Lubomirskich Rzewuskiej (1788–1865)*, „TEKA Komisji Historycznej Polska Akademia Nauk Oddział w Lublinie” 2016.

Bondyra W., *Testament Jana Tarły, wojewody sandomierskiego, z roku 1750*, „Res Historica” 2008, nr 26.

Czemeryński K., *O dobrach koronnych byłej Rzeczypospolitej Polskiej*, t. 2, Lwów 1870.

Dunin-Borkowski hr. J.S., *Damy polskie przy dworze rakuskim*, Lwów 1881.

Dworzaczek W., *Genealogia*, Warszawa 1959.

Gawlik S., *Idee pedagogiczne w piśmownictwie kobiet polskich w XVIII i pierwszej połowie XIX wieku*, „Rocznik naukowo-dydaktyczny WSP w Krakowie. Prace z historii oświaty i wychowania” 1994, z. 174.

Górski K.M., *Karpiński w Wiedniu 1770–1771*, „Pamiętnik Literacki: czasopismo kwartalne poświęcone historii i krytyce literatury polskiej” 1902, nr 1/1/4.

Historia Domus Varsaviensis Scholarum Piarum, oprac. L. Chmaj, Wrocław 1959.

<https://sxvii.pl/>.

Iwan D., Mierzwa-Szymkowiak D., Wawer W., *Zbiory przyrodnicze Muzeum i Instytutu Zoologii PAN – świadectwo polskiego wkładu w rozwój światowych badań bioróżnorodności prowadzonych od początku XIX wieku*, „Kosmos. Problemy nauk biologicznych” 2021, t. 70, nr 2(331).

Jadczak S., *Bełżyce. Monografia miasta i gminy*, Bełżyce 2002.

Jastrzębska M., *Rokoko, dama i gilotyna. Historia księżnej Rozalii z Chodkiewiczów Lubomirskiej*, Kraków 2005.

Konopczyński W., *Dzieje Polski nowożytnej*, t. 2, Warszawa 1986.

Konopczyński W., *Kiedy nami rządziły kobiety*, Londyn 1960.

Konopczyński W., *Lubomirska 1. V. Tarłowa z Krasieńskich Zofia*, PSB, t. 17, Warszawa 1972.

Kowalska K., *Lubomirska Zofia*, [w:] S. Feliksiak (red.), *Słownik biologów polskich*, Warszawa 1987.

Kraushar A., *Franciszka Krasieńska i Dynastia Panująca Włoska*, Warszawa 1908.

Kucharski A., *Życie prywatne magnaterii polskiej w przekazach gazet rękopiśmiennych z epoki stanisławowskiej (1764–1795). Typologia doniesień prasowych*, [w:] E. Dubas-Urwanowicz, M. Kupczewska, K. Łopatecki, J. Urwanowicz, *Honestas et turpitudinis: magnateria Rzeczypospolitej w XVI–XVIII wieku*, Białystok 2019.

Lubomirski-Lanckoroński J., *Zofia z Krasieńskich primo voto Tarłowa secundo voto Lubomirska*, [w:] D. Szmajda (red.), *Lubomirscy Księżęta Polscy. Historia rodu*

- Księżąt Lubomirskich od złotego wieku do Konstytucji 3 maja (XVII–XVIII w.)*, t. 2, Kraków–Poznań 2018.
- Mączyński R., *Warszawski pomnik Jana Tarły*, „Ochrona Zabytków” 1996, nr 49/2 (193).
- Ostrowski T., *Poufne wieści z oświeconej Warszawy*, opr. R. Kaleta, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk 1972.
- Penkala-Jastrzębska A., *Intercyza ślubna wojewody sandomierskiego Jana Tarły (zm. 1750) i Zofii z Krasińskich (zm. 1790) jako przykład regulacji prawnych i majątkowych między małżonkami w dawnej Polsce. Analiza treści i edycji źródła*, „Klio. Czasopismo poświęcone dziejom Polski i powszechnym” 2022, t. 61(1).
- Popiołek B., *Elżbieta z Modrzewskich Tarłowa, 1° v. Łaszczowa, wojewodzina lubelska, Silva Rerum, Pasaż Wiedzy Muzeum Pałacu Króla Jana III Sobieskiego*. Źródło: https://www.wilanow-palac.pl/elzbieta_z_modrzewskich_tarlowa_1_v_laszczowa_wojewodzina_lubelska.html.
- Popiołek B., Magdalena z Tarłów Lubomirska (zm. 1728), wojewodzina krakowska. Próba biografii, „Krakowskie Studia Małopolskie” 2013, nr 18.
- Syta K., *Archiwum Jana Tarły, wojewody sandomierskiego w świetle rewizji z roku 1761*, „Studia o bibliotekach i zbiorach polskich”, t. 6, pod red. B. Ryszewskiego, Toruń 1994.
- Szwaciński T., Starania Czartoryskich o wciągnięcie Rosji w sprawy polskie w 1754 r. (Sprawa rzekomej gwarancji), „Kwartalnik Historyczny” 2020, R. 77, nr 3.
- Tatarkiewicz W., *Opole i Nałęczów – Merlini i Nax*, „Biuletyn Historii Sztuki” 1956, t. 18, nr 2.
- Winnyczenko O., *Testament wojewody sandomierskiego Jana Tarły (1750)*, „Wisnyk Lwivského uniwersytetu. Serija istoryczna” 2009, nr 44.
- Woźniak B., *Życie, osobowość i relacje z bliskimi Antoniny z Czackich Krasińskiej*, „Studia Mazowieckie” 2021, nr 16(1).
- Zieliński M., *Przybysze z Czech Rzeczpospolitej czasów Stanisława Augusta*, [w:] W. Iwańczak, D. Karczewski (red.), *Zwycięzcy i przegrani w dziejach średniowiecznych i wczesnonowożytnych Czech i Polski*, Warszawa 2012.

Zofia Tarłowa Lubomirska Née Krasińska: A Representative of Eighteenth-Century Polish Aristocrats

The aim of the article is to present a woman, Zofia (Tarłowa-Lubomirska, née Krasińska), who stood out in the 18th century in the Krasiński family, and who had an open mind, was involved in political and economic matters, and was interested in the lives of the inhabitants of her estates. She was not afraid to go beyond the tasks and roles assigned to women in that period. Twice widowed, she superbly administered lands and multiplied the profits flowing from them. Over the years, she had gained the moniker of a “nesting woman.”

Keywords: Krasiński, Zofia Tarłowa-Lubomirska, née Krasińska, aristocracy, Jan Tarło, Antoni Lubomirski, Przeworsk, Opole Lubelskie